

cu deosebire în tezaure, cu unele considerații în legătură cu proveniența și structura acestora.

Capitolul 7 (p. 129–145) se intitulează *Monedele și economia*. Este discutată dinamica circulației monetare de-a lungul epocii imperiale, implicit reformele monetare, modificările de titlu și greutate și difuziunea în Barbaricum.

Capitolul 8 (p. 147–161) constituie o trecere în revistă a elementelor de cultură materială, utile în reconstituirea vieții de toate zilele din perioada studiată. Categoriile de material arheologic cel mai frecvent întâlnite în descoperiri sunt prezentate ca atare, însoțite de comentarii și concluzii: oasele de animale, ceramica, sticla, piesele de port și podoabă, pictura murală din amenajările funerare etc., oferind indicii asupra contactelor cu lumea barbară.

Ultimul capitol (p. 163–171) face o prezentare succintă a principalelor evenimente ce au marcat istoria Imperiului, insistându-se asupra evoluției instituției imperiale, în particular asupra succesiunii și asocierii la tron.

Lucrarea a fost realizată în condiții grafice excepționale, cu 16 planșe color și 73 de figuri în text, de foarte bună calitate – multe dintre fotografiile fiind realizate chiar de Richard Reece, constituind o sinteză deosebit de interesantă și utilă pentru cunoașterea perioadei imperiale romane târzii.

Trebuie adăugat că autorul este bine cunoscut cititorilor români, în special pentru contribuțiile în domeniul numismaticii, fiind și membru de onoare al Societății Numismatice Române.

Theodor Isvoranu

ALFRIED WIECZOREK, HANS-MARTIN HINZ (editori), *Europas Mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie*, Stuttgart, 2000, I–II, 998 p., 551 fig.; III (Katalog), 547 p., 671 fig.

La baza impresionantei lucrări stă expoziția intitulată „Europa Centrală la anul 1000” un proiect comun german-polonez-slovac-ceh-maghiar, având ca temă formarea țărilor și popoarelor în Europa Centrală la anul 1000 pe de o parte și imperiul franc de răsărit și imperiul târziu romano-german pe de altă parte. Integrarea slavilor de vest și a maghiarilor în sfera culturală apuseană este considerată începutul genezei Europei Centrale și a unității ei culturale.

Expoziția este itinerantă și are loc în perioada 20.08.2000–29.09.2002 după cum urmează: Magyar Nemzeti Múzeum, Budapesta între 20.08.2000–26.11.2000; Muzeum Narodowe Krakow, Krakovia între 20.12.2000–25.03.2001; Martin Gropius-Bau, Berlin între 13.05.2001–19.08.2001; Reiss Museum, Mannheim între 7.10.2001–27.1.2002; Národní muzeum v Praze, Praga între 3.03.2002–2.06.2002; Slovenské národné múzeum, Bratislava între 7.07.2002–29.09.2002. Grandioasa expoziție (cea mai mare de acest gen din Europa) la care s-au implicat și președinții: Germaniei, Ungariei, Poloniei, Cehiei și Slovaciei s-a desfășurat sub înalțul

patronaj spiritual al autorităților ecleziastice din țările respective. La realizarea acesteia au participat prin donații de obiecte 179 de instituții (muzee, biblioteci, institute etc.) din 12 țări precum și un număr de 195 de persoane care și-au adus contribuția în calitate de autori ai textelor (147), cât și ca redactori, traducători, secretari de redacție etc.

Lucrarea se deschide cu un cuvânt de salut din partea dr. Walter Schwimmer, secretar general al Consiliului Europei, după care urmează o introducere privind Europa Centrală la anul 1000 semnată de trei renumiți specialiști Alfried Wieczorek, Johannes Fried și Michael Müller-Wille.

Cele două volume care alcătuiesc lucrarea sunt structurate în 6 mari capitole: I. *Națiunile moderne și formarea lor în trecut* (p. 2–39); II. *Moștenirea antică și tradiția creștină* (p. 40–61); III. *Slavii și ungurii în Europa Centrală* (p. 62–339); IV. *Formarea Europei Centrale* (p. 340–825); V. *Noua moștenire: Națiunile în Europa Centrală* (p. 826–915); VI. *Perspectiva* (p. 916–928). La acestea se adaugă mai multe anexe cuprinzând: izvoarele

(p. 929–931); bibliografia (p. 932–977); autorii și traducătorii textelor (p. 978); indice topografic (p. 979–987); indice de nume, personalități istorice și religioase (p. 988–996) și explicația figurilor (p. 997). Cel de-al treilea volum reprezentat de catalogul expoziției urmează structura de bază a celor 6 mari capitole.

Capitolul I cuprinde 4 subcapitole referitoare la reflectarea anului 1000 și a tradițiilor istorice în cultura, arta și mentalitățile epocii moderne (sfârșitul sec. XVIII–sec. XX) în Cehia, Ungaria, Polonia și Germania.

Capitolul II cuprinde 3 subcapitole dedicate moștenirii culturale antice și tradiției creștine în primul mileniu, însemnătatea Bizanțului și influențele antice în arta perioadei ottoniene.

Capitolul III este structurat în 6 subcapitole fiecare dintre ele cu mai multe părți: 1. *Teritorii și ambient la anul 1000* (p. 64–89) – tratează unificarea politică și concentrarea timpurie a puterii în Europa Centrală în sec. X; omul în mediul său geografic în evul mediu; metode de cercetare arheologică și contribuțiile acesteia la studierea schimbării așezărilor omenești și mediul înconjurător; Bazinul carpatic; mediul înconjurător în Polonia Mare.

2. *Așezările și economia* (p. 90–125) – se referă la economia și așezările slavilor vestici; viața cotidiană într-un sat al slavilor de vest în jurul anului 1000; ceramica timpurie și târzie la slavii vestici; economia și așezările în Ungaria în vremea fondării statului.

3. *Economie și comunicații* (p. 126–207) – tratează schimburile și circulația diverselor bunuri; locurile de schimb; schimbul între vest și est; căile internaționale prin Bazinul carpatic; podurile și construirea acestora în răsăritul Europei Centrale la anul 1000; schimburile moraviene; legații, călătorii de pelerinaj și rapoarte de călătorie; locuri de schimb multi-etnice la Baltică și rutele de schimb trans-continentele; centrele medieval timpurii de la Baltică: Wollin, Stettin, Ralswiek, Kolberg; Truso ca așezare și port în teritoriile etnice slave; Praga la anul 1000; Regensburg, un mare oraș medieval pe Dunăre; Köln ca loc de schimb în evul mediu timpuriu și târziu; moneda și alte forme de păstrare; monede și bani la anul 1000; începuturile monetăriei poloneze; importanța

monedei și alte forme de păstrare în Ungaria; monede și alte mijloace de comerț în Boemia; lingouri de fier; tezaure slave.

4. *Ungurii în contact cu Bizanțul și Imperiul roman (german)* (p. 208–231) – se referă la structura lingvistică, etnică-culturală în Ungaria; Bazinul carpatic în vremea cuceririi sale de către maghiari, prezumții politice, culturale și etnice; orașul carolingian Mosaburg (Zalavár); migrarea ungarilor; tehnica de luptă și incursiunile ungarilor către Europa.

5. *Slavii de vest – vecini ai Imperiului roman* (p. 232–295) – dezbate originea și structura slavilor vestici; religia lor păgână; un vechi loc de templu slav la Gross Raden în Mecklenburg; cetățile și formarea aristocrației tribale la slavii strămoși ai polonezilor; așezările de la Bruszczewo și Naszacowice din Polonia Mare; cetățile de pământ cu val din sec. VIII–XII între Elba și Oder; Brandenburg; Spandau; cetățile slave de pe Kastorfer-Möllner-Seenkete; cetăți și orașe în Boemia și Moravia; formarea structurilor de stăpânire la slavii vestici.

6. *Statul moravian* (p. 296–339) – tratează organizarea statului slav Marea Moravie; misionarism în Moravia, între Vestul latin și Bizanț; ducatul de Nitra în cadrul Moraviei Mari și al Ungariei; centrele de la Stará Kourim, Mikulčice, Staré Mesto – Uherské Hradiště, Devin, Pressburg (Bratislava), Pohansko – Breclav; formarea structurilor de stăpânire la slavii de vest în teritoriile din Slovacia actuală.

Capitolul IV care are ca generic: *Formarea imperiului, fondarea bisericilor și nașterea noilor popoare* este împărțit de asemenea în 6 subcapitole fiecare cu mai multe părți: 1. *Boemia* (p. 354–443) – se referă la chei și centrele de stăpânire și organizarea puterii lor de la: Praga, Levy Hradec, Libice, Altbunzlau (Stará Boleslav), Olmütz (Olomouc), Saaz (Zatec), Alt Pilsen (Stary Plzenec), Budeč; creștinarea boemilor în lumina arheologiei, istoriei artei și a izvoarelor scrise; cartiere creștine în Pohansko-Breclav, contribuție la cunoașterea păgânismului și creștinismului la slavii din Europa Centrală în evul mediu timpuriu; fondarea episcopatelor de Praga și de Moravia; arhitectura creștină și arta în statul boemian la anul 1000; cloășterele de la Brennov, Ostrov-Davle și Sazau (Sázava); călugărul Cristian fratele lui Boleslav II;

înmormântările creștine; Premyslizii și Boemia; Boleslav I, Boleslav II și Boleslav III; Premyslizii și Slavnikizii.

2. *Polonia* (p. 444–539) – tratează Polonia în sec. X; centrele de stăpânire și organizarea puterii de la: Giecz, Ostrow Lednicki, Gnesen (Gniezno), Posen (Poznan), Krakau (Kracovia), Breslau (Wroclaw); creștinarea polonezilor în lumina izvoarelor scrise și a arheologiei; fondarea arhiepiscopiei de la Gnesen; arhitectura sacră în Polonia; monumente eclesiastice: domul din Breslau, biserica din cetatea de pământ de la Kaldus-Kulm (Chelmno); primele cloaștere în teritoriile poloneze; cei 5 frați martiri; înmormântări creștine; Piaștii și Polonia; relațiile politice externe ale primului Piast.

3. *Ungaria* (p. 540–651) – se referă la Ungaria și arpadieni; perspectivă istorică; geografia istorică; Bazinul carpatic de la cucerire la fondarea statului; limba ungarilor; centre de stăpânire și organizarea puterii; Ștefan I și opera sa; ducatul de Nitra și Ungaria, de la declinul Moraviei Mari până la sfârșitul sec. XI; centrele de la: Gran (Esztergom), Visegrad, Abaújvár, Borsod, Karlsburg (Gyulafehérvár, Alba Iulia) și Mănăștur (Koloszmonostor)-Klausenburg (Cluj); creștinarea ungarilor în lumina izvoarelor; regina Gisela; arhitectura creștină în Ungaria; monumente: cloașterul de la Martinsberg (Pannonhalma), Marienstift Stuhlweissenburg (Székesfehérvár), catedrala de la Veszprém, Nitra și Zobor; mormântul Sf. Ștefan; episcopul Gerhard de Csanád (Cenad); înmormântări creștine; vestimentația de ceremonie a lui Ștefan I.

4. *Reacții păgâne: slavii de pe Elba și de la Baltica* (p. 652–665) – analizează reacțiile păgâne ale slavilor din zona menționată și de la Starigard-Oldenburg și Mecklenburg.

5. *Politica ottonienilor în Europa Centrală* (p. 666–735) – tratează politica de expansiune și misionarism; credințe păgâne în Saxonia; întărirea și clădirea creștinismului de rit latin: misiunile ottoniene la slavii vestici și în Ungaria; Ottonen-Heinriche-Liudolfinger, o stăpânire în familie a Saxoniei; Otto cel Mare și fondarea arhiepiscopiei de Magdeburg; construirea cetăților și tehnica fortificațiilor în sec. X în teritoriile vechi germane și în marcă; cetatea Meissen; slavii și germanii; contacte și relații de

schimb între slavi și germani în Alltag; așezări slave în nord-estul Bavariei; slavi și germani în Thuringia; teritoriul din jurul Hanovrei la anul 1000; așezări-târguri târzii slave din Parchim-Löddigsee (sec. XI–XII); ducatul slav de la Dobin, Mecklenburg-Vorpommern; germani și slavi în Saxonia; fortificația, biserica și necropola de la Dresda-Briesnitz.

6. *Otto III și reînnoirea Imperiului roman* (p. 736–825) – se referă la ideea reînnoirii Imperiului roman; suverani și dinastii, actorii anului 1000; atracția Bizanțului; memoria lui Otto II la Roma; ruinele bisericii ottoniene și cloașterul misiunii din Memleben; diploma lui Otto III pentru Meissen, pecetea și bula acestuia; arhiepiscopul Heribert de Köln și „Răsăritul”; dogele Peter Orseolo II de Veneția; Polonia și Ungaria puncte de sprijin ale lui Otto III în Răsărit; Otto III și Achen-ul, creștinare și sfârșitul așteptării; portretul lui Otto III în cărțile de pictură; capitelele cu vulturi din cripta de la San Bartolomeo all Isola din Roma; aproape și departe, despre posibilitatea descifrării în cărțile de pictură ottoniene; noul război: Heinrich II și politica în Răsărit.

Capitolul V cuprinde 2 subcapitole fiecare cu mai multe părți: 1. *Elemente culturale comune* (p. 828–857) – tratează trecerea împreună a statelor din Europa Centrală; noile culte sfinte în Europa Centrală la anul 1000; Sf. Adalbert – patron al noii Europe; construirea bisericilor și cadrul liturgic; ordinele monahale factor de integrare în Europa Centrală; iradierea scripturilor sud germane în scripturile învecinate din est și nord; drepturi comune și drepturi bisericesti.

2. *Diversitate culturală și identitate națională* (p. 858–915) – analizează dinastiile și formarea națiunii; Europa pe drumul spre unitate în diversitate; începutul scrierilor istorice naționale în evul mediu timpuriu: Widukind de Corvey, Gallus Anonymus, Cosmas de Praga, Gesta Hungarorum; Gesta Hungarorum – începutul cronisticii naționale în evul mediu; Moravia Mare și istoria slovacă – de la înființarea Moraviei Mari până la căderea în 907; sfinți dinastici și patroni ai țărilor: regele Ștefan cel Sfânt, Emmerich–fiul lui Ștefan I, Wenzel, Ludmilla și Adalbert; Sf. Wenzel–cult și

iconografie; Sfinții Mauritius, Laurentius, Ulrich și Veit; biografie apuseană la anul 1000-sectiune; însemne de stăpânire și identitate națională: sfânta lance ungară; însemnele boemiene și tronul de piatră; lancea sfântă și însemnele poloneze; însemnele de putere ale Imperiului roman sec. X–XI.

Capitolul VI reprezintă un corolar *Europa Centrală între anul 1000 și 2000* care are la bază cei 1000 de ani de moștenire comună.

În fața monumentalei lucrări în care se regăsesc contribuțiile a 147 (datorită numărului foarte mare a fost imposibil să-i citez pe toți și din motive lesne de înțeles nu am operat nici la o selecție care ar fi putut nemulțumi o parte a acestora) dintre cei mai renumiți specialiști din țările respective nu ne rămâne decât să ne plecăm respectuos și să regretăm absența istoricilor și arheologilor români. În ciuda faptului că România nu face parte din conceptul de Europa Centrală, credem că o participare românească ar fi fost o completare fericită la această expoziție de vreme ce Transilvania a fost inclusă acestui spațiu. Realitățile transilvănene atât de complexe din jurul anului 1000 și-ar fi găsit o mai bună exprimare prin prezentarea acestora și de către specialiștii români fără a-i exclude desigur pe cei maghiari. Credem că alături de cele două centre de la Alba Iulia (p. 593–598) și Cluj-Mănăștur (p. 597–599) singurele realități transilvănene prezentate ar mai fi putut fi incluse o serie de situri reprezentând cetăți de pământ, necropole și

așezări, contribuind astfel la nuanțarea peisajului intracarpatic în jurul anului 1000.

Absența participării românești de la acest grandios proiect poate explica doar parțial petele albe (pe teritoriul actual al României) existente pe hărțile prezentând teritoriile creștine și răspândirea creștinismului în vremea lui Chiril și Metodiu (Catalog, p. 227), sau pe cele privind cucerirea Bazinului carpatic de către triburile maghiare care includea la anul 930 întregul spațiu intracarpatic (Catalog, p. 309). Departe de a intra într-o dezbatere privind prezența românilor la nord de Dunăre în sec. IX–XI, în treacăt fie spus că aceasta e atestată implicit prin prezentarea pietrei cu scriere runică de la Sjonhem-Gotland ridicată în amintirea unui viking ucis de vlahi pe drumul de întoarcere spre casă (Catalog, p. 130), nu pot să nu remarc că și prezența statului bulgar (creștin începând cu 865) la nord de Dunăre despre care avem informații scrise și arheologice solide este trecută sub tăcere.

Păstrând regretul neparticipării românești la acest impresionant proiect felicităm călduros colegii din Germania, Cehia, Slovacia, Polonia și Ungaria pentru opera comună, model de urmat pe viitor și pentru alte regiuni ale Europei care se vrea astăzi casa noastră comună. De prisos să mai spunem că realizarea grafică a celor trei volume este de excepție.

Adrian Ioniță

SYLVIE CANTRELL, CORINNE GOY, CLAUDINE MUNIER, *Histoire d'un quartier de Montbéliard (Doubs). Le bourg Saint-Martin (XIIIe–XXe s.), Documents d'archéologie française 83, Série Archéologie préventive, Paris, 2000, 140 p., 101 fig.*

Volumul cu numărul 83 din seria Documente arheologice franceze se deschide cu o prefață (p. 11–12) sub semnătura profesorului Frans Verhaeghe de la Universitatea din Bruxelles, care face o pledoarie pentru arheologia urbană.

Lucrarea propriu-zisă cuprinde trei mari părți: I. *Prezentarea orașului* (p. 13–18) cu două subcapitole privind evoluția geologică locală și geneza unui oraș din sec. X la sec. XV de la un castel la cartierul Velotte; cap. II (p. 19–56)

intitulat *Studiu și evoluție a structurilor arheologice (sec. XIII–XX)*, cuprinde zece subcapitole, primul fiind legat de justificarea și problematica săpăturilor, celelalte nouă de etapizarea cronologică a sitului din sec. XIII (etapa I) până în sec. XIX–XX (etapa VII); cap. III *Aspecte ale vieții cotidiene* (p. 57–124) structurat în șase subcapitole – introducere, elemente de arhitectură și mobilier divers, hrana, băutura, îngrijirea, lucrări rustice, ocupații domestice și sociale, concluzii.